Claudio Mutti

MAGYAROK A BRENTÁTÓL A PANARÓIG

A Modenai ének

A középkori latin költészet valódi gyöngyszemét, amelyet *Modenai ének*nek *(Ritmo Modenese)* neveznek, a modenai katedrális 11. századi kódexében találta Lodovico Antonio Muratori, aki először az *Antiquitates Medii Ævi*ben jelentette meg,[1] és 924-ből valónak tartotta. A költeményt ezt követően Ludwig Traube tette közzé a *Monumenta Germaniæ Historicá*ban Karoling-kori költészeti alkotások között,[2] ám ő a 899 és 900 közötti kétéves időszakra datálta, vagyis akkorra, amikor Modena ellen tudott állni a magyar kalandozó hadjáratoknak, egyrészt, mert a 9. század végén Liduinus püspök helyreállíttatta erős falait, másrészt, mert őrsége éber volt, mindenekelőtt pedig azért, mert a költemény tanúsága szerint védőszentje közbenjárt a városért.

A *Modenai ének* azzal kezdődik, hogy emlékezteti a városfalakon őrködő embereket arra, hogy éberen ügyeljenek, mert az ellenség váratlanul támad:

„O tu, qui servas armis ista mœnia,
Noli dormire, moneo, sed vigila!"[3]

Ezen éberség kimunkálásához okulásként (*exemplum/exempla:* a középkorban használatos, morális példaértékű történet) két híres esemény kerül említésre: az egyik Trója eleste, ami azért történt, mert az őröket legyűrte az álom, és átaludták, amidőn a faló belsejéből görög harcosok bújtak elő; a másik történet pedig az, amelyben a Capitolium lúdjai gágogásukkal ébresztették fel a rómaiakat, amikor a gall hódítók el akarták foglalni a várost.

Miután az Ének Krisztushoz fohászkodik, hogy őrködjön a város felett és lándzsájával védje a városfalakat, s a Szent Szűzhöz és János apostolhoz is, a város ifjaihoz (*fortis iuventus, virtus audax bellica*)[4] fordul, hogy felváltva őrködjenek a várfalakon. Ezt követően Szent Giminianust kéri, hogy imádkozzon a Mennyek Királyához, annak érdekében, hogy megmentse a várost a jelen sorscsapástól, akkor is, ha az megérdemelné:

„Confessor Christi, pie Dei famule,
Geminiane, exorando supplica,
ut hoc flagellum, quod meremur miseri,
celorum regis evadamus gratia."[5]

A védőszent egyébként már egy másik alkalommal is megmentette a várost egy hasonló veszélytől:

„Nam doctus eras Attile temporibus
portas pandendo liberare subditos."[6]

A jámbor legenda szerint ugyanis, hogy Atilla hunjaitól megmentse Modenát, Szent Giminianus (aki fél évszázaddal korábban, 397-ben halt meg) sűrű ködréteget bocsátott a városra, így a félelmetes hódítók elvonultak mellette.

Azonban nem tudunk arról, hogy Atilla a Pó folyótól délre is eljutott volna. Miután 452. július 18-án bevette és lerombolta Aquileiát, a hun király Paviáig és Milánóig nyomult, egymás után megsarcolva e városokat is. 452 nyarának végére a hun hadak már 130 kilométerre állomásoztak Milánótól délkeletre, Mantova irányában. Ott, Mincio közelében történt a híres esemény, hogy Atilla elé járult a III. Valentinianus császár által küldött követség, amelyet személyesen Nagy Leó pápa vezetett. Ezek szerint Atilla nem járt Modenában.

Legyen szabad itt rövid kitérőt tennünk: az eddigiek alapján Parmában sem járt Atilla, annak ellenére, hogy a Parma nevű folyó egyik hídját (a legdélebbi, városfalakon kívül található hidat, melyet legalább a 13. század óta Dattaro-hídnak neveznek) a régebbi időkben *Pons Attilæ*-nek, Atilla hídjának hívták. Nyilvánvalóan azon számos emléknyom egyikéről van itt szó, amelyek a magyarok átvonulása után maradtak a helységnevek nómenklatúrájában: mivel a hunokkal azonosítják őket, a hunok után fél évezreddel későbbi megjelenésük újra feleleventette „Isten ostora" legendás hírét.[7]

Így Atilla alakjának felidézése a *Modenai ének*ben ugyancsak a magyarok említésének bevezetése, akik az aktuális fenyegetést jelentik. Nyilaik ellen a modenaiak a védőszent oltalmáért könyörögnek ezekkel a híres sorokkal:

„Nunc te rogamus, licet servi pessimi,
ab Hungarorum nos defendas iaculis."[8]

És Szent Giminianusnak mondanak hálát ezekkel a ritmikus trocheusos nyolcas sorokkal is:

„Tandem urit Hungarorum
gens nefanda et cunctorum
loca perdit: sed suorum
Sanctus servat mœnia."

A Nürnbergi Krónika fametszete, 1493.

„Atilla, Isten kegyelméből Bendegúz fia, a nagy Magor unokája, (…) a hunok, médek, gótok, dánok királya, a földkerekség ijedelme, Isten ostora." – Képes Krónika

„Végül a magyarok félelmetes népe felgyújtja és lerombolja mindenki településeit, de a Szent megmenti övéinek falait" – ahol az övéi alatt a modenaiak értendők.

Egy másik liturgikus szöveg, amely stilisztikailag kidolgozottabb és bonyolultabb, ezt mondja:[9]

„Stella fulget in nebula,
dum fugit Ungarorum
gens furens, visa cellula,
Flos, in qua confessorum
Geminianus parvula
lux humatus, quam horum
sic mox illæsa singula
liquit gens perfidorum."

„Miközben a magyarok haragvó népe elvonul, egy csillag ragyog fel a ködben. E kis fény ama sírkamra, melyben Giminianus, a mártírok gyöngye nyugszik, s ez az egyetlen, amit e hitnélküli nép érintetlenül hagy."

A magyarok*

A *Modenai ének* megtalálásának leírása előtt és a szaracén betörések felidézése után Muratori így ír *Delle genti barbare che assoggettarono l'Italia* (Az Itáliát elfoglaló idegen népekről) című értekezésében: „Ugyanezen század [a 10.] elején és az azt követő években, szegény Itália súlyos csapásokat szenvedett el egy a többinél szilajabb és barbárabb nemzet betörései folytán, amely nép az ungorok, avagy hunok népe, tatár fajta, akik miután erővel bevették Pannóniát és Hun-országnak nevezték, a 10. század elején majdnem minden évben lejöttek Itáliába, s nemcsak megsarcolták mindenütt, ahova eljutottak, hanem mindent el is pusztítottak. Nagy és hosszan tartó csapás volt ez, leginkább Lombardiában, ahol szörnyű seregeik még Pavia királyi városát is kőhalommá változtatták tűz által."

Miután Muratori „azon nagy zavargás tanúságaképpen" leírja a város védőszentjéhez fohászkodó ima mintegy tíz versét, emlékeztet arra, hogy „akkor a jeles nonantolai kolostort, amelyet a 8. században alapítottak a modenai régióban, ezen idegenek felgyújtották". Ám megkönnyebbült sóhajjal zárja: „azonban sarcoló hadjáratuk Itáliában átmenetinek bizonyult, nem vetették meg itt a lábukat".

Azt írja: „ungorok, avagy hunok népe, tatár fajta" – a hunokkal azonosítva ezt „a többinél szilajabb és barbárabb nemzetet", amelyet a tatár népek közé sorol (a pokoli mélység elnevezésének hatására ő „tartárnak" [*tartaroszi*nak] mondja őket).

Félretéve a hun–magyar rokonság kérdését, a magyarok „tatár népek" közé való sorolása tévedés. A tatárok ugyanis olyan népcsoport, amely a baskírokkal együtt a kipcsák-csoport alcsoportját alkotja, amely viszont az oguz- és karluk-csoportokkal együtt a türk nagy nyelvcsalád nyugati ágába tartozik.

Kik voltak tehát a magyarok?

A korabeli krónikások, mivel az *Ótestamentum* által kijelölt leszármazási vonal mentén kellett elhelyezniük őket, a nagy mezopotámiai vadász, Nimród, vagy pedig Jafet fia, Magóg leszármazottainak tekintették a magyarokat.

Ma a magyarok eredetét általában (de korántsem egyöntetűen!) a finnugor ágra vezetik vissza, különösen az ugor csoport azon részére, amely a keresztény időszámítás kezdete körüli időkben a mai Baskíria területét lakta. Ezek az ugorok itt néhány évszázadig együtt éltek a bolgárok török népével, akiktől megtanulták az állattenyésztést és a földművelést. Maga az „ungár"

* A tanulmány e részében néhány megállapítás található, amelyet számos kortárs magyar kutató egyértelműen megcáfolt (a „finnugor ág" jelentősége, „besenyők nyomása" stb.). A nagyszerű olasz szerző ezek ellenére a tradicionális magyar kultúra valódi „nagykövete" a világban, munkássága kezdeteitől fogva, amikor a magyar népmesék jelentőségével foglalkozott. *(A szerk.)*

név is, amellyel a többi nép nevezi őket, bolgár népnévből származik: *onogur* (*on ek/eg*, tíz nyíl).

A Krisztus utáni 5. századi nagy népvándorlások Dél-Oroszország füves sztyeppéi felé terelik a magyarokat és a bolgárokat; az Urál, a Kaukázus és a Fekete-tenger között letelepedvén, ott maradnak a 7. század végéig, amikor is a bolgárok két ágra válnak, amelyek egyike a Volga felső folyása felé indul, másika pedig a Balkán irányába. Ekkor a magyaroknak a kazár birodalom uralma alatt kell élniük (amely a Meotisz-tó, a Kaukázus és a Kaszpi-tenger között húzódott), egészen addig, amíg új népvándorlások hatására újra helyet nem változtatnak. Hét magyar és három kabar törzs megkerüli a Meotisz-tavat és Levédiában telepednek le, a Don és a Dnyeper között, ahol a *magyar* [magyarul az eredetiben] törzs uralomra jut az ungár-kabar csoport többi törzse felett. A 9. században egy másik türk nép, a besenyők nyomására ismét útra kelnek nyugat felé, s a Dnyeper és a Duna alsó folyása között telepednek meg, amely területet Etelköznek nevezik. A besenyők és a bolgárok együttes támadása miatt kétszázezer magyar harcos útra kel családjával, Árpád vezetésével átkelnek a kárpátokbeli Vereckei-hágón és elözönlik a Tisza és a Duna által határolt területet, ahol leigázzák az addig ott élő szláv népeket.

Ezt az eseményt, amely a 896-os évre tehető, a magyarok *honfoglalásnak* vagy *honhódításnak* nevezik [magyarul az eredetiben].

A 899–900-as kalandozó hadjárat

Ugyanebben az évben, 896. február 21-én kapta meg a Szent Péter-bazilikában a császári koronát Karintiai Arnulf, a keleti frankok királya.

Arnulf már 892-ben egyezséget kötött a magyarokkal, a morva népek ellen szövetkezve. A magyarok néhány év alatt megsemmisítették a Morva Hercegséget, ahol így határterület alakult ki, a mai Ausztriának megfelelő részen. Így történt, hogy találkoztak a nyugati területeket jellemző bőséggel és azok megsarcolásának lehetőségével. Egyébként már 862-től kezdve, amikor még a Dnyeperen túlon éltek, szórványos portyázásokat folytattak a Szent Római Birodalom keleti területeire.

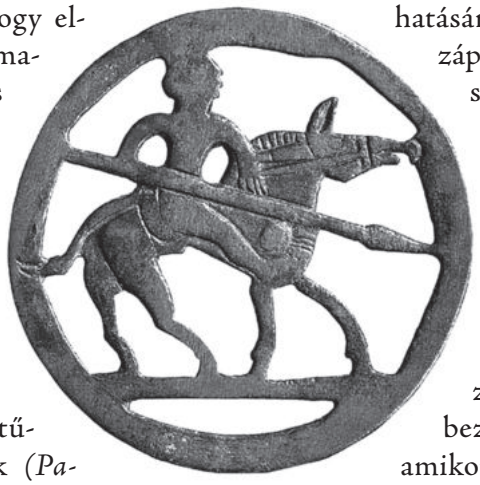
„A magyarok [892 után] néhány év alatt megsemmisítették a Morva Hercegséget, ahol így határterület alakult ki a mai Ausztriának megfelelő részen.”

Azután 899-ben, három évvel a honfoglalás után is szívesen fogadták Arnulfot, amikor ismét segítséget kért tőlük, miután Rómában megkoronázták, mert le kellett számolnia ellenfelével, I. Berengárral. Ennélfogva 899 tavaszán (más források szerint augusztusában) ötezer magyar lovasból álló sereg érkezett a Pó-síkságra, s elkezdte meghódítani és megsarcolni a térséget.

Liutprand (915–972), aki 962-ben Cremona püspöke lett, így írja le az eseményt *Antapodosis*ában,[10] melyet 959 és 962 között alkotott, és amelyet Muratori bevett a *Rerum Italicarum Scriptores*be: „A Nap még nem hagyta el a Halak jegyét, hogy elfoglalja a Kosét, amikor [a magyarok], miután hatalmas és megszámolhatatlan sereget gyűjtöttek össze *(immenso atque innumerabili collecto exercitu)*, Itália felé indulnak; elhagyják Aquileiát és Veronát, amelyek jó erődítménnyel *(munitissimas civitates)* bírnak, és elérik Ticinumot – mely most, kitűnőbb kifejezéssel, Paviának *(Papia)* neveztetik –, anélkül, hogy bárki ellenállna *(nullis resistentibus)* nékik. Berengár király nem tudott hova lenni megdöbbenésében e különös és példátlan esemény miatt *(tam præclarum novumque facinus)*, azelőtt ugyanis hallomásból sem ismerte ennek a népnek a nevét".[11]

Mivel meg kellett védenie alattvalóit az idegenek támadásától, Berengár, aki Itália középső vidékén tartózkodott, körülbelül 15.000 fős hadsereget gyűjtött össze – egyesek szerint 25.000 főset, mindenesetre ellenfelei seregének legalább a háromszorosát (*exercitus triplo Hungariorum validior*, mondja Liutprand) – és elindult a Pó felé.

A magyarok olyan taktikai leleményességgel és hadászati technikával rendelkeztek, amely lehetővé tette számukra, hogy rendre vereséget mérjenek számbeli fölényben lévő ellenfeleikre is. Mindegyikük remek lovas volt, valamint az íj, a kelevéz és a kard mestere, úgyhogy szükség szerint tudtak fegyvernemet váltani. A lovasság képes volt kisebb hadtestekre oszlani, amelyek valóságos „kommandókat" képeztek és fegyelmezetten engedelmeskedtek saját parancsnokuknak, mindamellett remekül építettek a hadműveletek gyorsaságára és a meglepetés hatására. A támadás előtt sűrű nyílzáporral megtörték az ellenség sorait, zűrzavart okozva az ellenséges lovasság körében, majd rögtön rájuk gázoltak lovasrohamaikkal. A hadviselési fortélyok mesterei voltak: például gyakran menekülést színleltek, előre előkészített csapdahelyzetbe csalva ellenségeiket. Sebezhetőek voltak viszont akkor, amikor zsákmánnyal teli szekereiket húzták, mert ez megfosztotta őket jellegzetes mozgékonyságuktól. Hadműveleteiket mindig alapos felderítő tevékenység előzte meg, amelynek során információkat szereztek a támadás alá kerülő ország természetéről és politikai helyzetéről.

Ez alkalommal azonban a magukénál legalább háromszor nagyobb sereggel álltak szemben. Sőt, mivel Berengár már ott tartott, hogy rövidesen átkel a Pó folyón, a magyarok viszont elértek Paviához, attól tarthattak, hogy elvágják mögöttük a visszavezető utat; így hát úgy döntenek, lemondanak erről a vállalkozásról, és visszavonulnak

az Adda folyótól keletre, de olyan sebbel-lobbal, hogy sokan közülük még vízbe is fulladtak.

Liutprand így írja le a helyzetet: „Amint a magyarok meglátták ezt a hatalmas sokaságot, meghökkentette őket, és tanakodni kezdtek, mit tegyenek. Végzetes lett volna közvetlen harcba bocsátkozni, de semmiképpen nem foghatták menekülésre sem *(preliari penitus formidabant, fugere omnimo nequibant)*. Az esélyeket számba véve mégis úgy ítélték meg, hogy jobb lesz visszavonulni, mint harcolni, és mivel a keresztények a sarkukban voltak, átúsztattak az Adda folyón, ám a túlságos sietség miatt sokan vízbe fúltak".[12]

Felismervén, hogy veszedelem lehet készülőben, „a magyarok azt a bölcs döntést hozták, hogy követeket küldenek a keresztényekhez és békekötést kérnek, hogy épségben hazatérhessenek, lemondván minden zsákmányról és hadisarcról *(præda omni cum lucro reddita)*. A keresztények azonban teljes egészében visszautasították az ajánlatot, és sajnos (*pro dolor* – így sajnálkozik Liutprand) kigúnyolták a magyarokat, s láncokat gyűjtöttek, amelyekkel majd megbilincselik őket, ahelyett, hogy fegyvereket gyűjtöttek volna, amelyekkel legyőzhetik őket. A magyarok, látván, hogy ajánlatukkal nem tudták megenyhíteni a keresztények lelkét, úgy gondolták, jobb lesz magukat az eredeti döntéshez tartani, s megpróbáltak visszavonulás révén szabadulni üldözőiktől, miáltal hamarosan eljutottak az igen tágas veronai mezőkre *(in Veronenses latissimos campos perveniunt)*".[13]

Itt zajlik le az első összecsapás az üldözők elővédjei és a visszavonulók utóvédjei között, amelyben a magyarok győzedelmeskednek *(in quo victoriam habuere pagani)*.[14] De mivel közeledett az itáliai sereg megmaradt része, a magyarok folytatták a visszavonulást. Lovaik fáradsága miatt kénytelenek voltak megállni a Brenta folyó keleti partján, még mindig nyomukban az itáliaiakkal, akik a folyó másik partján vertek tábort.

Még egyszer közlik, hogy készek átadni a hadizsákmányt, a foglyokat, a fegyvereket és a lovakat, azok kivételével, amelyek a visszavonulás folytatásához szükségesek, sőt kilátásba helyezik, hogy ha bántatlanul elvonulhatnak, akkor nem támadják meg többé Itáliát, és gyermekeket hagynak túszul ellenfeleiknél a vállalt kötelezettség zálogaként. Ám ajánlatukat visszautasítják: „A keresztények azonban, a gőgtől elvakulva *(superbiæ tumore decepti)*, sajnos – panaszolja ismét a történetíró – továbbra is csak fenyegetőznek a pogányokkal szemben, mintha már legyőzték volna őket".[15]

„A magyarok olyan taktikai leleményességgel és hadászati technikával rendelkeztek, amely lehetővé tette számukra, hogy rendre vereséget mérjenek számbeli fölényben lévő ellenfeleikre is. Mindegyikük remek lovas volt, valamint az íj, a kelevéz és a kard mestere, úgyhogy szükség szerint tudtak fegyvernemet váltani."

899. szeptember 24-én a magyarok végül úgy döntenek, hogy ellentámadást indítanak: fegyelmezetten három hadtestre oszlanak, amelyek átkelnek a Brentán és három oldalról ütnek rajta az itáliaiakon, akik lenyergeltek és tábort ültek, s evéssel, pihenéssel mulattatták magukat. Az akció villámgyors volt: „a magyarok – írja Liutprand – oly nagy gyorsasággal végeztek velük, hogy némelyiküknek az ételt is a torkába szúrták *(quos tanta Hungarii celeritate confoderant, ut in gula cibum transfigerent)*, míg egy csoport elhajtotta a lovakat, megakadályozván a menekülést, így a többiek, amikor látták, hogy az ellenségnek immáron nincsenek lovai, könnyedén végezhettek velük".

„A keresztények vesztét az is elősegítette – folytatja a krónikás –, hogy nem kis széthúzás volt közöttük. Némelyek nemhogy nem vették fel a harcot a magyarok ellen, hanem egyenesen

azt kívánták, szomszédjaik essenek el a harcban; és ezek a gyalázatosak gyalázatos módon tették ezt *(perversi ipsi perverse fecerant)*, azért, hogy egyedül és szabadabban uralkodhassanak, szomszédjaik eleste árán. Miközben nem sietnek segítségükre és halálukat kívánják, ők maguk is a saját vesztükbe rohannak. Így végül a keresztények menekülnek, a pogányok pedig vagdalkoznak *(fugiunt itaque Christiani, sæviuntque pagani)*, és azok, akiket korábban nem akartak megkímélni, amikor ajándékokkal könyörögtek, utóbb nem voltak képesek megkímélni a hozzájuk könyörgőket".[16]

Az Emilia régió meghódítása

Legyőzetése után Berengár Paviába menekül immár megsemmisült seregének maradékával. A súlyos vereség miatt mindenki gyengének tekintette: az arisztokrácia hamarosan Provence-i Lajos mellé állt, királyságának népei pedig teljesen védtelenek voltak a magyarok kalandozó hadjárataival szemben.

Ugyanis újra elkezdték sarcolni a Pó völgyét, mígnem december közepén egy részük Vercelliből elindult a Nagy Szent Bernát-hágó felé, másik részük pedig, valószínűleg Paviánál, átkelt a Pó folyón – azon a helyen, amely róluk kapta a *Popula Pagana* nevet –, és a jobb parton haladva eljutott Piacenza falai alá.

Miután feldúlták külterületeit, a Via Emiliára tértek és Parma felé indultak, amely városfalának köszönhetően azonban ellenállt.

Nem menekült meg viszont Reggio, ahol a magyarok megsarcolták a Szent Tamás- és a Szent Prosper-kolostorokat. A *Catalogo dei vescovi di Reggió*ban (Reggio püspökeinek jegyzéke) azt olvashatjuk (*Rerum Italicarum Scriptores* VIII. 1170.), hogy megölték Azo püspököt *(Azzo, qui interfectus est a paganis)*, ez az adat azonban vita tárgya.[17] A reggiói egyház vesztesége mindenesetre oly hatalmas volt, hogy Berengár külön adományt juttatott részére: *„providens eiusdem ecclesiæ necessitates vel depredationes atque incendia quæ a ferocissima gente Hungarorum passa est"*.[18]

„A lovasság képes volt kisebb hadtestekre oszlani, amelyek valóságos »kommandókat« képeztek és fegyelmezetten engedelmeskedtek saját parancsnokuknak, mindamellett remekül építettek a hadműveletek gyorsaságára és a meglepetés hatására. A támadás előtt sűrű nyílzáporral megtörték az ellenség sorait, zűrzavart okozva az ellenséges lovasság körében, majd rögtön rájuk gázoltak lovasrohamaikkal."

Ugyanakkor továbbnyomulva a Via Emilián, a magyarok Modenába értek, valószínűleg január végén. Szent Giminianus legendája, „ezen epizód egyetlen forrása",[19] elbeszéli, hogy az idegenek érkezésekor a püspök, a papok és a hívek elmenekültek, sorsára hagyva úgy a templomot, amelyben Szent Giminianus sírja van, mint a templom kincseinek nagy részét. Miután az üres városba vonultak, a magyarok néhány órát a Szent Giminianus-templomban töltöttek, majd elhagyták a várost anélkül, hogy bárkit egy ujjal is bántottak volna – a Szent közbenjárásának köszönhetően. A legenda névtelen lejegyzője így ír: *„Sævientes Ungari civitatem ingressi ipsa penitus perlustrata, tandem ad ecclesiam veniunt; atque sine alicuius lesione aliquantulum diei spatium inibi occupavere. Obtentu igitur gloriosissimi et sæpe nominandi patris, urbem velociter intactam reliquere"*.[20]

Gina Fasoli egy sor szkeptikus ellenvetést tett az esemény legendabeli elbeszélése kapcsán. „Felmerül bennünk a kérdés – írja –, hogy mire szolgáltak a Liduinus püspök által emelt falak, ha a barbárok ilyen könnyen, harc nélkül beju-

tottak (…), és az is, hogy mire szolgáltak a modenai őrök, akik a falak tetején őrködtek, Szent Giminianus oltalmáért fohászkodva a magyarok ellen (…), hogyan lehetséges, hogy a modenaiak elmenekültek egy ilyen, erős várfalakkal körülvett városból, és hova menekültek, ha olyan gyorsan tették, hogy nem vitték magukkal még Szent Giminianus szent ereklyéit és templomának kincseit sem? (…) Történelmi szempontból tehát sokkal józanabbnak tűnik – vonja le a következtetést Fasoli asszony –, ha nem fogadjuk el e Névtelen elbeszélését, akkor sem, ha hagyományosan mindeddig így tettek, ahogy fenntartani azt az álláspontot is, hogy Modena, melyet Parmához és sok más városhoz hasonlóan szilárd városfal vett körül és őrizték a lakói, semmilyen kárt nem szenvedett a betolakodóktól".[21]

Akik mindazonáltal feldúlták a vidéket és a nonantolai apátságot is, amely Észak-Olaszország egyik legfontosabb kolostora volt. Rajtaütésszerűen támadták meg; Leopardus apátnak sikerült elmenekülnie, de a szerzetesek nagyobb részét megölték, az épületet pedig felgyújtották az értékes könyvtárral együtt.

A *Catalogo dell'Abbazia di Nonantolá*ban (A nonantolai apátság jegyzéke, 572. o.) olvasható, hogy a magyarok *„Venerunt usque ad Nonantulam et occiderunt monachos et incenderunt monasterium et codices multos concremaverunt (…) abbas Leopardus cum certis aliis monachis fugierunt et aliquanto latuerunt. Postea vero recongregati sunt et recondiderunt monasterium et ecclesiam"*.[22]

Állítólag „a magyarok számlájára írható azon más kisebb kolostorok eltűnése is Persiceto határában, amelyek a montecassinoi kolostor hatáskörébe tartoztak és nyomuk veszett".[23]

Sikertelen volt viszont a bolognai városfalon kívül, keletre található Szent István-templom felgyújtása, amely sikertelenséget Szent Petronius közbenjárásának tulajdonították.

Nem kizárt, hogy ezen időszak hódító hadjáratáról kapta nevét az a *strada Ungarista* vagy *via Ungaresca*, amely Forlì közelében a Via Emiliával párhuzamosan haladt. Ami a Bolognában található, még 1294-ben is *via d'Ungheriá*nak, jelenleg pedig *via Schiavoniá*nak nevezett utat illeti, Giovan Battista Pellegrini – aki magyarokkal kapcsolatos számos itáliai helységnévvel foglalkozott – azt írja róla, hogy nem tudja, „milyen kapcsolatban áll itt e név a kalandozó hadjáratokkal".[24]

Mindenesetre a magyar hadak Bolognából visszafordultak a Pó folyó felé, és „valószínűleg Ostigliánál" keltek át rajta, amely „minden időben nagyon forgalmas úti csomópont volt".[25]

Júniusban magyar csapatok egyik hadteste lovakkal és bőrből készült kis hajókkal átkelt a velencei lagúnán, és feldúlta Chioggiát s más kisebb településeket; június 29-én azonban a velencei flottával találta magát szemben és kénytelen volt visszavonulni.

„A hadviselési fortélyok mesterei voltak: például gyakran menekülést színleltek, előre előkészített csapdahelyzetbe csalva ellenségeiket. Sebezhetőek voltak viszont akkor, amikor zsákmánnyal teli szekereiket húzták, mert ez megfosztotta őket jellegzetes mozgékonyságuktól. Hadműveleteiket mindig alapos felderítő tevékenység előzte meg, amelynek során információkat szereztek a támadás alá kerülő ország természetéről és politikai helyzetéről."

Egyéb hadi vállalkozások

903 és 904 között Itália újabb magyar hadi vállalkozások célpontja volt, amelyek valószínűleg a Pótól északra fekvő területekre korlátozódtak; bizonyosan kiterjedtek Aquileiára és Piacenzára, s a bergamóiak ezek miatt erősítették meg a város falait. Berengár, aki időközben riválisa, III. Lajos fölé kerekedett és visszafoglalta Paviát, ez alkalommal jobbnak látta egyezséget kötni a magyarokkal és baráti viszonyt kialakítani velük, *„datis obsidibus ac*

donis".[26] Ez itt abszolút ablatívusz, amelyben a *datis* participium meglehetősen bizonytalan értelmű; mindazonáltal szerintünk, úgy értelmezhető, hogy Berengár jelentős ajándékokat adott a magyaroknak, ez utóbbiak pedig túszokat adtak át neki a szövetség zálogaként. Magyar tudósok úgy tartják, hogy 904-ben igazi fegyverszünet köttetett, amelyet 919-ig betartottak, hiszen a magyarok tizenöt évig Bajorország, Türingia és Szászország felé fordították figyelmüket. Ez lehetővé tette az itáliai népek számára, hogy megfelelő erődítményekkel szerelkezzenek fel akkorra, mikor a fegyverszünet véget ér.

Ami a modenai területet illeti, „Modena püspöke, aki a városlakókkal együtt építette a Cittanuova (Újváros!) erődöt, s földeket biztosított számukra a falak közelében, a földek használóit arra kötelezte, hogy házat építsenek ott és benne lakjanak, s hogy részt vegyenek a vár védelmében és fenntartásában, évenként változó hűbéradót írt elő, magát viszont nem kötelezte arra, hogy más adókat nem rendel el."[27]

916 és 922 között Carpi mezővárost is erődítményként alapították újra *(Castrum Carpi)*.

Reggio Azo utáni új püspöke, aki már III. Lajostól megkapta az engedélyt arra, hogy temploma köré védőfalat építsen, Vicolongón épített várkastélyt.

920-ban Adria püspöke, Paolo Cattaneo építtetett egy erődöt *„ad servandum populum tam a paganis quam a perfidis christianis"*.[28]

Miután 919-ben császárrá koronázták, Berengárnak fel kellett vennie a harcot néhány vazallussal, akik Burgundi Rudolfot támogatták vele szemben; az ellenségeitől való szabaduláshoz azt gondolta ki, hogy segítséget kér a magyaroktól két lovassereg erejéig – amelyek vezetőinek nevét Liutprand feljegyezte: Dursac és Bugat.

Mindazonáltal bármennyire is „nagy barátok" voltak Berengárral – legalábbis Liutprand szerint –, a magyar seregek úgy viselkedtek, mintha meghódítandó területen lennének. E csoportok egy része egyesült más, magyar területekről később csatlakozó hadakkal, és 922-ben végighaladt az adriai partokon egészen Pugliáig, azon Salardo (Szovárd) vezetésével, akit valószínűleg a késői magyar krónikák Zoárdjával lehet azonosítani.

A fiorenzuolai csata után – amelyben Burgundi Rudolf megütközött Berengárral és magyar szövetségeseivel – a Szovárd által vezetett magyar csapatok 924. március 12-én ostrom alá vették Paviát és tüzes nyilakkal felgyújtották.

Egy hónappal később, 924. április 7-én Berengár a Rudolf támogatói által szőtt összeesküvés áldozata lett. A magyar vezetők, akiket immár nem kötelezett az uralkodóval kötött egyezség, 927-ben óriási pusztítást vittek végbe Toscanában és Laziában, szintén az itáliai urak belharcaiba illeszkedve.

„Területi kiterjedtsége miatt különösen jelentős volt a 937-es nagy hadjárat, amelyben a magyarok északnyugatról léptek a félszigetre, a Moncenisio- és Monginevro-hágókon keresztül, majd folyamatosan egyre délebbre törtek azon az úton, amely régtől fogva használatos volt a nyugati Alpoktól Rómába jutásra, majd továbbhaladtak Campaniáig, ahonnan visszafordulva lassan haladtak felfelé, minden valószínűség szerint az északkeleti határon hagyva el a területet. Már a visszaúton járva, vereséget szenvedtek a Marsica régió lakóitól, akik egy nehezen járható szűk völgyben ütöttek rajtuk – amelynek menetét a hosszas hadjáratban összegyűjtött tekintélyes zsákmány lassította –, s kegyetlen megtorlásban részesítették őket".[29]

A magyarok legközelebb 942-ben jelentek meg Róma falai alatt, ám a támadókat visszaverték; Rieti mellett is vereséget szenvedtek.

Utolsó hadi vállalkozásaik 952 és 954 között történtek a félszigeten, amikor is Torinót és Susát támadták.

A magyar kalandozások, amelyek száma egész Nyugat-Európa területén több mint harmincra tehető 898 és 955 között, az idők során elmaradoztak, „mind a megtámadottak nagyobb ellenállási képessége miatt, mind pedig, talán, a magyar világ saját hajtóerejének csökkenése miatt".[30]

A kalandozó hadjáratok azután szűntek meg véglegesen, hogy a magyarok 955-ben vereséget szenvedtek I. Ottótól Lech-mezőn, Augsburg (Ágosta) mellett. Akkortól kezdve végleg letelepedtek a kárpát-dunai medencében, áttértek a kereszténységre, és felépítettek egy olyan királyságot, amely elővédet alkotott más nomád lovas nemzetségek ellen, mint amilyenek a besenyők vagy a kunok voltak. Így új korszak kezdődött a magyarok történelmében, melynek során a magyar nép európai családunk teljes jogú és azonos méltóságú tagja lett.

Ford. Dávid Andrea

Jegyzetek

1 *Antiquitates Italicæ Medii Ævi*. III. köt. H. é. k. n., 703. hasáb.
2 *Poëtæ ævi Carolini*. III. köt. H. é. k. n., 703–706. o.
3 „Ó, ki ezen falakat véded fegyvereddel, / ne aludj, figyelmeztetlek, hanem őrködj éberen!"
4 Az „erős fiatalsághoz", amely „háborúban bátor érdemű".
5 „Krisztus gyóntatópapja, a jóságos Isten szolgája, / Giminianus, kérünk Téged, / hogy ettől az ostorcsapástól, amit nyomorultként megérdemlünk, / a Mennyek Királya kegyelméből megmeneküljünk."
6 „Ugyanis Attila idejében is közbenjárt, / megnyitva a kapukat az alattvalók szabadulására."
7 G. Serra: Da Altino alle Antille. Appunti sulla fortuna e sul mito del nome 'Altilia', 'Attilia', 'Antilia'. In *Lineamenti di una storia linguistica dell'Italia mediœvale*. I. köt. Nápoly, 1954, Liguori, 1–66. o.
8 „Most azt kérjük Tőled, ha ez rossz szolgának megengedett, / hogy védj meg bennünket a magyarok nyilaitól."
9 Giuseppe Cappelletti: *Le chiese d'Italia dalle loro origini fino ai giorni nostri*. Velence, 1844, k. n., XI. 213. o.
10 *Liutprandi Ticinensis Ecclesiæ Levitæ Rerum ab Europæ Imperatoribus ac Regibus gestarum*. In A. Muratori: *Rerum Italicarum Scriptores*. II. köt. H. é. k. n., 425–476. o.
11 Liutprand: *Antapodosis* II. 9.
12 Uo. II. 10.
13 Uo. II. 11.
14 Uo. II. 12.
15 Uo. II. 13.
16 Uo. II. 15.
17 G. Tiraboschi: *Memorie storiche modenesi*. Modena, 1798, k. n., I. 48. o.
18 L. Schiaparelli (szerk.): *I Diplomi di Berengario I*. Róma, 1903, F. S. I., XLII. 904. január 4. „(…) maga gondoskodván a templom mindazon szükségleteiről, amelyeket a magyarok félelmetes népének áthaladásakor történt sarcolások és gyújtogatások okoztak".
19 G. Fasoli: *Le incursioni ungare in Europa nel secolo X*. Firenze, 1945, Sansoni, 106. o.
20 *Vita II di S. Geminiano*. In P. Bortolotti (szerk.): *Mon. Storia Patria delle province modenesi*. H. é. k. n., XIV. 1. 103. o.
21 G. Fasoli: i. m. 107–109. o.
22 „Egészen Nonantoláig jöttek, ahol megölték a szerzeteseket és felgyújtották a könyvtárat, sok kódexet elégetve (…). Leopardus apát és néhány szerzetes elmenekült és elbújtak. Később újra összegyűltek, s újjáépítették a kolostort és a templomot".
23 G. Fasoli: i. m. 109–110. o.
24 G. B. Pellegrini: *Tracce degli Ungari nella toponomastica italiana ed occidentale. C. I. S. A. M. Atti delle settimane di studio*. XXXV. köt: *Popoli delle steppe: Unni, Avari, Ungari*. (1987. április 23–29.) Spoleto, 1989, 323. o.
25 G. Fasoli: i. m. 96. o.
26 Giovanni Diacono: *Chronicon venetum*. Róma, 1890, F. S. I., G. Monticolo, 22. o.
27 G. Fasoli: i. m. 217. o.
28 F. K. Kehr: *Italia pontificia*. H. n., 1906, k. n., V. 190. o. „(…) hogy megvédje a népet mind a pogányoktól, mind az álnok kereszténytől".
29 C. Azzara: *Le invasioni barbariche*. Bologna, 1999, Il Mulino, 135–136. o.
30 Uo. 137. o.